

АНГЛІЙСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З РОЗВИТКОМ ТЕХНІКИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ У МІСТАХ

У статті розглядається виникнення та функціонування в англійській мові номінативних одиниць на позначення міських реалій, які утворилися в результаті урбанізаційних процесів, а саме в ході поширення новітніх технологій у містах. Також представлені принципи творення та фактори актуалізації досліджуваних структурно-складних лексем в англійській мові.

Ключові слова: *акронім, вторинна автономна номінація, словотворення, урбанізація.*

В статье рассматривается возникновение и функционирование в английском языке номинативных единиц, которые называются городские реалии и созданных в результате урбанизационных процессов, а именно вследствие распространения новейших технологий в городах. Также представлены принципы словообразования и факторы актуализации исследуемых структурно-сложных лексем в английском языке.

Ключевые слова: *акроним, вторичная автономная номинация, словообразование, урбанизация.*

The article deals with the problem urban names in English which emerged as a result of urbanization and technological breakthrough in cities. The attention is also focused on the principles of nomination, compound structure in English.

Key words: *abbreviation, secondary nomination, word-formation, urbanization.*

Процес урбанізації країни та суспільства призводить до появи передових технологій та зручної в користуванні техніки. Сама технічна революція здійснюється за потребою людства (on human demand). Оскільки в містах процеси регулюються міським урядом, то саме він сприяє покращенню умов проживання в місті. Зі зростанням потреб міського населення виникає необхідність у створенні міських реалій, що сприяють покращенню проживання у середовищі урбанізованого міста. Так, створюються назви об'єктів, що сприяють дорожньому рухові (світлофори, зебри, камери нагляду, місця для паркування автомобілів), місця для переговорів (телефонні бокси з доступом до мережі wi-fi), автоматичні міні-кіоски, що створюються з метою уникнення черг, прибиральна техніка міста тощо.

Так, саме з цією метою, з розвитком технологій у містах виникають турнікети (turnstiles, baffle gates), які встановлюються на прохідних пунктах транспортних засобів, підприємств, офісів (office lobbies), банків, стадіонів, кафетерій, виставкових центрів, казино тощо з метою контролю доступу до вказаних установ, а також з метою фіксації кількості осіб, що проходять через турнікети (оптичні турнікети – optical turnstiles).

У словниках є чимало визначень міської реалії turnstile: – ‘a small gate that spins around and only lets one person at a time go through an entrance’ [Longman Exams Dictionary]; – ‘a type of door in the entrance of a large

building, which goes around and around as people go through it'; – 'used to say that the people involved in a situation, organization etc change often'; 'used to say that people return to a situation, position etc often, but usually for different reasons' [Longman Exams Dictionary]; – 'revolving frame in a footpath, preventing the passage of horses or cattle, but admitting that of persons'; – 'a similar arrangement for registering the number of persons passing through a gateway, doorway' [Merriam-Webster Online Dictionary, 2009]; – 'a post with a number of short poles sticking out from it which have to be pushed round as each person walks through the entrance' [Cambridge Advanced Learner's Dictionary]. У Вікіпедії пропонується вживати номінативну одиницю turnstile у значеннях 'a pedestrian gate', 'physical security device', а також 'symbol used in mathematics, logic and computer science' [20]. Слово 'turnstile' є іменником, що утворений методом складання основ: 'turn' (to move something so that it is pointing or aiming in a different direction) та 'stile' (a set of steps that helps people to climb over a fence in the countryside). Об'єкт, який спочатку мав назву 'the turning stile' був створений приблизно у третьому столітті, знаходився на території володіння Лінкольна (Lincoln's Inn Fields). Першопочатковою функцією турнікетів було забезпечення контролю за вівцями, а також підрахування їх кількості, коли ті поверталися з пасовища [20].

В розвинених країнах Європи (Англія, Німеччина, Австрія, Швейцарія тощо) сучасні технології дуже давно витіснили з обігу примітивні способи перевірки сплаченого пасажиром проїзду за купівлі квитків (tickets) та подальшого їх оброблення компостером (ticket chopper), за чим стежили спеціально призначені наглядачі-контролери (guards) [20]. Система проходу повз турнікети в Лондонському метро досить модерна та зручна, чому сприяють спеціальні картки London Transport's Oyster Cards. Лексична одиниця 'oyster' була запозичена із давньофранцузької (oistre), хоча існувала ще в давньогрецькій мові (ostreon) і вживалась для позначення «кістки», «мушлі», «черепиці». Назва карткам була підібрана згідно французького способу номінації, що характеризується непередбачуваністю вибору та легким способом вимови, запам'ятовування та візуального сприймання. Дійсно, назва Oyster жодним чином не асоціюється із транспортом, квитками чи Лондоном, проте має метафоричне забарвлення, адже викликає у споживачів асоціації із захищеністю, гарантує безпеку (the hard bivalve shell), таким чином викликаючи довіру у споживачів до запропонованого нововведення. Також номінанта Oyster приваблює до себе споживачів шляхом виникнення асоціативного ряду, пов'язаного із Темзою та устрицями, а також загальновідомим ідіоматичним висловлюванням "the world is your oyster", що значить «все в твоїх руках» [7].

Придбавши таку картку, пасажир може впродовж однієї доби користуватися нею не лімітовану кількість разів під час переміщень в метро в межах з 1 по 6 зони. Кожного разу коли людина подорожує чи змінює один тип транспорту на інший, вона повинна доторкнутися

карткою до жовтого магнітного зчитувача інформації (the yellow card reader), який можна побачити на турнікетах метро, пунктів проходу до автобусів (bus entry points), на платформах з виходом до трамваїв (platforms at tram stops) [7].

У ході інноваційних процесів виникли також багато інших назв технологій, що гарантують зручність, безпеку та контроль за рухом. Наприклад, світлофори, які в англійській мові існують у формі словосполучень 'traffic lights, traffic signals, stop lights, traffic lamps, stop-and-go lights'. Вперше traffic lights (by the railway engineer J. P. Knight) з'явилися у 1868 році і були встановлені біля Британського Будинку Парламенту в Лондоні (the British Houses of Parliament in London). Вони мали вигляд годинника круглої форми, поділеного на три частини, які були пофарбовані у три вищезазначені кольори. Поїзд рухався згідно з розташуванням стрілки на табло [19].

Світлофори розташовуються в спеціально відведених дорожньою службою місцях з метою покращення дорожнього руху транспортних засобів та пішоходів, а також є зручним способом фіксації даних для кількісного аналізу. Найпоширенішими є світлофори, що випромінюють кольори, які дозволяють людині, що не розрізняє кольорів, орієнтуватися на дорозі [6]. В Новій Зеландії та Канаді жовтий сигнал світлофора зобов'язує учасника дорожнього руху зупинитися, але практика підказує, що його частіше всього сприймають як 'prepare to stop'. В Сполучених Штатах Америки жовтий сигнал світлофора вказує на місцевість, де вимагається особлива увага та обачливість. В США та Великобританії існують two (three)-state pedestrian lights, на табло яких написані дії, які повинен виконати в даний момент учасник дорожнього руху з відповідним кольоропозначенням: WALK, DON'T WALK та WAIT [4]. Цікаво, що світлофори США, Канади, Великобританії та Австралії не лише попереджають учасників дорожнього руху про ситуацію на дорозі за допомогою кольору, а й підказують анімацією: в Північній Америці, наприклад, на «стоп» вказує зображення руки червоного кольору, піднятої догори (an upraised hand). У кожен світлофор вмонтовано апаратуру з записом звукових сигналів, які допомагають сліпій людині орієнтуватися на дорозі (Pedestrian crossing light with loudspeaker for the blind) [10].

Розвиток сфери дорожнього облаштування продовжує поповнювати лексичний склад англійської мови. Так, окрім номінацій на позначення ілюмінованих технологій, умови для безпечного руху місцевих мешканців створюють спеціальні позначення на дорогах, а саме, «зебри» (zebra crossing). Назва походить від чергування чорного та білого кольорів на дорожній розмітці. Вперше таку систему пішохідного переходу (pedestrian crossing) було впроваджено у 1000 містах Великобританії у 1949 році. Зебра була пофарбована в синій та жовтий кольори [22]. Проте ще в довоєнні часи (30-ті рр. XX ст.) міністр транспорту Британії Лесли Хор-Беліша (Leslie Hore-Belisha) винайшов вуличний знак у вигляді жовтого миготливого шару на полосатому стовпі, що вказує на відведені для

переходу доріг міста, який став носити ім'я свого винахідника, а саме *Belisha Beacon* чи просто *beacon* [11]. Після 1950 року у відповідь на прохання мешканців міст удосконалити систему безпечного пересування вулицями міст, а саме, створити більш видимий знак дорожнього руху, було створено позначення на дорозі у вигляді чорно-білих смуг, що отримали нову назву *zebra crossing*. Так, називання дорожніх знаків на честь тварин стало своєрідною традицією, адже згодом з'явилися *panda crossing*, *pelican crossing*, *puffin crossing*, *toucan crossing*, *pegasus crossing* [13].

В країнах Північної Америки *zebra crossings* називаються *crosswalks* і пріоритет під час руху надається пішоходові. В той час як у Новій Зеландії пішоходи не мають права перейти дорогу навіть у спеціально відведених місцях, якщо рух машин ще не припинився [22].

У Великобританії неподалік від освітніх закладів біля зебри знаходяться люди (*lollipop men/women*; *crossing guards*), що звертають особливу увагу школярів на те, що поруч знаходиться зебра і нема жодної потреби перебігати дорогу будь-де. А ще у Великобританії є інший тип пішохідного переходу, який називається '*tiger crossing*' [18]. На противагу зебрі, даний перехід пофарбований у жовтий та чорний кольори. Таким переходом користуються велосипедисти та пішоходи. Цікаво, що велосипедистові навіть не потрібно зіскакувати велосипедом з тротуару, а потім знову на нього виїжджати, адже перехід є своєрідним міні-місточком між обома сторонами дороги. Назва переходу '*tiger crossing*' була чинною до 2007 року [18]. Згодом, її перейменували на '*toucan crossing*' (*two can – both pedestrians and cyclists, cross together*). Іншим видом *toucan crossing* є *pegasus crossing*, призначений для їзди на конях [22]. Назва *pelican crossing* походить від *pelican*, що є акронімом '*pedestrian light controlled*'. Назва *puffin* є аббревіатурою *pedestrian user-friendly intelligent crossing*.

Унікальним є факт перетворення звичайного пішохідного переходу на визначну пам'ятку. Так, 1969 року такий перехід на *Abbey Roads* отримав назву *Beatles' Zebra Crossing*, оскільки по ньому в свій час дійсно переходили вулицю члени гурту *Beatles*. З цього приводу групою *Shriekback* написано навіть пісню "*Beatles Zebra Crossing?*" [5]

Англійська мова поповнилася також новими багатокомпонентними атрибутивними словосполученнями за рахунок впровадження системи відео спостереження, а саме різнопланових камер. Лексема '*camera*' з'явилася в давньоанглійській мові наприкінці XVII ст., означала законодавчий орган в Італії та Іспанії, та походить з грецької '*kamara*' (арка, склеписта стеля). В сучасній урбанонімній лексиці інтенціонал '*camera*' став поповнюватись різними семантичними ознаками, і тим самим формувати нові контенціонали. Наприклад, *traffic enforcement cameras* (спеціальні камери що фіксують стан руху на дорозі, можливі аварії, а також порушення правил учасниками дорожнього руху), *toll-booth cameras* (камери, що ідентифікують транспортні засоби, за які не було сплачено податок (*toll*) у спеціально визначеному для цього місці) тощо [15]. Таких

номінацій пристроїв, що встановлені головним чином на перехрестях та мостах, у сучасних англомовних країнах налічується дуже багато: *speed cameras* – камери, що фіксують швидкість (*speed limit.*), з якою рухаються транспортні засоби, *red light cameras* – камери, що фіксують транспортні засоби, що перетинають лінію-стоп (*a stop-line*) чи продовжують рух на червоний сигнал світлофора, *bus lanes* – пристрої, що фіксують рух транспортних засобів у не відведеній для них смузі, адже у смузі для автобусів можуть рухатися лише автобуси, таксі та засоби, що перевозять пошкоджені транспортні засоби, як виняток. *Level crossing cameras* – камери, що фіксують транспортні засоби, що нелегально, тобто без спеціального на це дозволу, перетинають залізничні шляхи. *Congestion charge cameras* – камери, що фіксують нелегальний в'їзд транспортних засобів на територію, що є приватною власністю. *Double solid line cameras* – камери, що фіксують перетинання транспортним засобом подвійної смуги. *Turn cameras* – дуже поширений спосіб дорожнього спостереження у найбільш заселених містах, встановлений майже на кожному світлофорі, особливо на перехрестях (*intersections*), де забороняються будь-які маневри на червоний сигнал світлофора. *Parking Cameras* – камери, що встановлені в місцях, де у спеціально встановлені години зупинка тривалістю 5-10 хвилин дозволяється, а стоянка забороняється [15].

Оскільки процес урбанізації призвів до появи великої кількості транспортних засобів, то абсолютно логічним є той факт, що почали з'являтися назви місць, де можна було б залишити власний автомобіль у безпеці. З появою такої потреби почали відводитися спеціальні місця для паркінгу (*parking*). Англійське слово *parking* є двовекторним, адже може належати до двох частин мови, іменника та дієслова: - *the act of parking a car or other vehicle*; - *spaces in which you can leave a car or other vehicle* [Longman Exams Dictionary]. Місця, де можна залишити свій транспортний засіб, що мають різне лексичне оформлення, характеризуються різноманітністю, наприклад, *parking place/space* (*a space in a street, car park etc where a car can be left*), *garage* (*a building for keeping a car in, usually next to or attached to a house*), *parking garage* (*AmE – a building in or under a public place where cars can be parked*), *car park* (*BrE*)/*parking lot* (*AmE*) – *an area where cars can be parked*), *multistory carpark* (*BrE*) – *a building with many levels where cars can be parked*), *carport* (*a shelter for a car which is not enclosed*), *drive/driveway* (*the hard area between your house or garage and the street*) [Longman Exams Dictionary]. До XX ст. люди їздили верхи на конях і, як правило, ставили їх до конюшень (*stables*) [8]. Власники перших автомобілів ставили їх якомога ближче до власної оселі просто неба. Потім почали добудовуватися спеціальні споруди (*car-rooms*), які ззовні та зсередини нагадують сучасні гаражі. На сьогоднішній день людству відомі паркінги, яким присвоєно статус національних. Наприклад, *National Car Parks* (*NCP, 1931*), що знаходиться у Великобританії, є найбільш приватним оператором з національного паркінгу, що фінансується з

державної скарбниці [9]. Паркінг налічує більше 200,000 місць та приблизно 700 відділень по всій країні [8].

В результаті урбанізації відбулося також й удосконалення засобів комунікації, що триває і нині. Свідченням цього є надзвичайна варіативність назв місць, які з'явилися у XIX ст., звідки можна подзвонити у будь-який куточок світу за досить доступною ціною. Так, в англійській мові з'явилися субстантивні словосполучення на позначення телефонних боксів у містах Великобританії, наприклад, *telephone booth*, *telephone kiosk*, *telephone box*, які інколи можуть бути мебльовані зсередини для зручності під час проведення переговорів (людина може сісти на м'який стілець, зробити певні записи на вмонтованому у стінці боксу столику, скористатись папером та ручкою, що також наявні у боксі) [17]. Якщо здійснюється дзвінок у межах міста чи навіть країни, то поруч є телефонна книга (a printed directory of local telephone numbers) із фіксованими в ній номерами телефонів різноманітних служб нагальної потреби, а також кодів інших міст країни. Можливостей сплатити за телефонні переговори є декілька: можна скористатися монетами (coins), телефонною карткою (*telephone card*), можна ввести код власної кредитної картки (payment code). Є два типи телефонних боксів за методом здійснення платежу: 1) спочатку сплатити, а решта по закінченню розмови подається користувачу послугою до нижнього слоту (slot on the telephone); 2) здійснити дзвінок і, лише коли буде встановлено зв'язок з абонентом, апарат повідомляє про сплату коштів за розмову (blocking the call until money has been deposited); кошти сплачуються і далі все відбувається так, як вказано у першому варіанті [12].

Як наслідок поширення мобільного зв'язку і мобільних телефонів (mobile phones), попит на користування телефонними боксами значно знизився (a decreased demand for pay telephones). Але саме завдяки зростанню попиту на портативні комп'ютери, з'явилася потреба в появі та поширенні нової послуги. Таким чином, з 2003 року в дію вступили телефонні бокси з обмеженим доступом до мережі Інтернет (wi-fi telephone booths) [17]. Такі бокси можна зустріти неподалік від бібліотек, кафе, різних типів вокзалів.

Також у найрозвиненіших містах англійських країн поширеним явищем є торгові апарати (vending machine), які дають можливість людині, уникаючи довготривалих черг, придбати щось, щоб утамувати відчуття голоду (various snacks), напої (beverages) та інші продукти споживання [http://en.wikipedia.org/wiki/Vending_machine]. Назва даного апарату, а саме, *vending*, утворена від дієслова *to vend*, яке потрапило до англійського лексикону з латинської мови (*venum*) на початку XVII ст. та означало «продавати». Перші згадки про апарат подібного типу можна зустріти в записах одного з героїв Александрії, інженера та математика. Його винахід розливав за дрібний кошт освячену воду (holy water). Принцип дії апарату був дуже примітивний. адже щойно потрапивши до автомату, монетка застрягала в певному проїмі, що сприяло тому, що маленький важіль

відхилявся і рідина витікала. Недоліком було те, що ніхто не знав як довго монета протримається у такому положенні і чи пощастить набрати потрібну кількість води.

На сьогоднішній день США характеризуються найбільшою варіативністю торговельних апаратів: з продажу жувальних гумок та солодощів (*Bulk candy and gumball vending*), цигарок (*Cigarette vending*). Особливо популярними є апарати, де можна купити вище вказані речі, а також інші продукти харчування – *Full line vending* [21]. Також є так звані *Healthy vending*, які містять лише продукти здорового харчування або такі, що містять мінімальну кількість жирів та вуглеводів [21]. Особливо важливим є існування *Specialized vending*, які можна зустріти в громадських місцях (напр., в торговельних центрах, на автобусних зупинках, в туалетних кімнатах тощо). Такі торговельні апарати спеціалізуються з продажу засобів особистої гігієни, медикаментів, карамелі, навіть еротичного відео.

Англійська урбанонімна лексика поповнюється також шляхом винайдення назв для прибиральної техніки. Загальновідома назва *street sweepers (road sweepers)* вживається на позначення не лише прибиральної техніки, але й осіб, що власне контролюють процес очищення міських вулиць. В сучасному Кембридзькому словнику це словосполучення пояснюється так: 'a street sweeper is a person or machine that cleans streets, usually in an urban area' [16]. Вперше ідея прибирання вулиць міста спала на думку американському винахіднику Джону Мерфі (John M. Murphy, 1913, the USA). Спочатку була втілена ідея з машинами, які тягнули коні вздовж вулиць усього міста, що отримала назву *Horse-Drawn Sweeper* (1913).

Вже на початку XX ст. з'явилися і прибираючі машини зі вмонтованим мотором *Motor Sweepers* (1914) [16]. Виробництво, що конструювало машини для прибирання із самих витоків появи цієї діяльності, називалося *Elgin Sweeper Company*. Ця компанія є найуспішнішою компанією з виробництва та постачання різноманітної техніки для прибирання не лише вулиць, а й аеропортів, станцій метрополітену, магазинів, підприємств, приватних будинків тощо [16]. На сьогоднішній день слово *elgin*, що входить до назви компанії, стало всесвітньовідомим брендом та загальною назвою для позначення міської прибиральної техніки.

Аналізуючи англійські номінативні одиниці, які позначають міські реалії, що утворюються в процесі технологічного прогресу та інформаційної активізації номінативних одиниць, доходимо висновку, що їх переважна більшість сформована за правилами вторинної автономної номінації, тобто вторинні значення слів знаходять самостійну номінативну функцію і називають той або інший фрагмент об'єктивної реальності, його ознаку або дію автономно, на базі одного імені, наприклад, *traffic lights, traffic lamps, parking camera, zebra crossing, tiger crossing*. Беручи до уваги морфологію назв міських реалій, зазначаємо, що більшість лексичних

одиниць є вільними словосполученнями, наприклад, *telephone booth, specialized vending, street sweeper, parking place, stop lights*. Також спостерігається явище фразового словосполучення з підрядним зв'язком, наприклад, *stop-and-go lights* та *horse-drawn sweeper*.

В інформативній структурі мовних знаків, що утворилися в результаті поширення новітніх технологій у містах, ядерними (означуваними) компонентами найчастіше виступають іменники *card, light, signal, camera, garage, lot, park, booth, box*, а також, зрощені іменники *carpark (n+n), carport (n+n), cardrive (n+v), driveway (v+n), turnstile (v+n)*, утворені суфіксальним способом *reader (v+er), sweeper (v+er), crossing (n+ing), vending (v+ing)*. Визначальними елементами є іменники *telephone, street, motor, road, cigarette, gumball speed, toucan, pelican, zebra*, прикметники *healthy, specialized*, дієслово *stop* та іменні й дієслівні компресиви *toll-booth, stop-and-go*, атрибутивні та субстантивні словосполучення *red light* та *bus lanes*.

В англійській мові процес творення словосполучення співвідноситься з тенденціями до номіналізації, ціліснооформленості найменування та формування багатокомпонентних найменувань, а також з універсальною тенденцією мови до створення унікальних, зручних для вимови та легко запам'ятовуючих понять. Багаточисельні фактори актуалізації досліджуваних структурно-складних лексем, що утворилися в результаті технічного прогресу, в мовній репрезентації виявляються на фоні загальної тенденції мовлення до необхідної репрезентації своїх функцій в урбанізованому суспільстві.

Література

1. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. – 2000. – 1901p.
2. Longman Exams Dictionary. – 2006. – 1833p.
3. Merriam-Webster Online Dictionary, 2009.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. American traveling thought [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.tiedyeina.com/2008_02_01_archive.html.
5. Beatles Zebra Crossing [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=b5FFT2CkbNU>.
6. Hungry in London [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://hungryinlondon.com/2011/06/grazing-asia-supper-club/>.
7. Oyster card [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Oyster_card.
8. Parking [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Parking>.
9. Parking space [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Parking_space.
10. Pedestrian crossing [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Pedestrian_crossing.
11. Pedestrian history [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.cbrd.co.uk/histories/pedestriancrossings/1.shtml>.

12. Red telephone box [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Red_telephone_box.
13. Safety on roads [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.barnsley.gov.uk/roads-safety-pedestrian-crossings>.
14. Snack vending [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Snack_vending.
15. Speed camera [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Speed_camera.
16. Street sweeper [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Street_sweeper.
17. Telephone booth [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Telephone_booth.
18. Tigercrossing [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.tigercrossing.com/>.
19. Traffic light [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Traffic_light.
20. Turnstile [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Turnstile>.
21. Vending machine [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Vending_machine.
22. Zebra crossing [Електронний ресурс] Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Zebra_crossing.